

נינגל

מאת דוד שחר

הוציא עם עובד, פפריה לעם, 1983, 217 עמ'

## מאת יוסף אורן

הם עליפי הסדר: "קייץ בדרך הנביאים" (1969), "המסע לאור כשדים" (1971), "יום הרוזנת" (1976), "נינגל" (1983). מן המשפט החותם את הכרך האחרון — "תם פרק נינגל" — ניתן להסיק שדוד שחר עומד לפרוע את התחייבותו למתכונת בת המידה שה כרכים, אשר תישא את השם, היכל הכלים השבורים". המונח, "לוריאן", שהושאל משמו של אחד מגיבורי הסדרה — גבריאל לוריא, יציון את התבנית המיוחדת, שהיא רחבה יותר מן הטריטוריה, ואילו השם, היכל הכלים השבורים" יציון את אחדות תה העיונית של הסדרה כולה: "הרעיון הגדול של מיגבלות החומר כנגד אינסוף הרוח, של מיגבלות הגוף כנגד שפע הנשמה, של מיגבלות המשפחה והחברה והמדינה כנגד מעמקי הנפש הפזורות בכל אתר ואתר ומאותות זה לזו מעבר לגבולות שבמרחב ומעל להבדלים שבזמן" ("נינגל", עמ' 16).

הכרך, "נינגל" מגלה את הפתרון האירגוני שהועיד דוד שחר לסדרה הזלמה, "המספר" יגלגל בהמשך כרכי ה"לוריאן" את תולדותיהם של שלושה דורות סמוכים, מן הדמויות הירושלמיות שהכיר מאז ילדותו ועד בגרותו, במשך חמישים שנים לערך (באחד משלבי הכתיבה התכוון שחר לכנות את הסדרה כולה בשם, "מגילות ירושלים", ונראה שהכריע עתה לבסוף לטובת השם, היכל הכלים השבורים). המשט הכרכים יחזרו להעיד על הסדרה בין כלי הגוף הפגומים ובין הנפש השופעת של האנוש. מתכונת ה"לוריאן" מתחלקת, חלוקה כרונו-לוגית, בין שלושה דורות, "קייץ בדרך הנביאים" חשף את הסדרה האמורה בדורו של הבק הזקן, אביו של גבריאל לוריא, וג'נטילה אשתו. שני הכרכים הבאים, "המסע לאור כשדים" ו"יום הרוזנת", התמקדו בהופעתה של הסדרה האמורה בחייהם של בני הדור השני, דורו של גבריאל לוריא עצמו. ו"נינגל" והכרך שתיד לבוא אחריו יעידו עליה בבני דורו של "המספר". ההופך לאט לאט מ"מספר" בעל נוכחות מוגבלת, לדמות מעורבת יותר ויותר בעלילת ה"לוריאן", לגיבור בוסת עצמו.

## שבשבות ברוח

האנלוגיה בין הזמנים ובין הדורות מעידה על אחדותה של התופעה האנושית: נפשו של האדם מסוגלת להרוג מכל הממדים הריאליים ממדי הזמן, המקום והמרחב, אך גופו כבול לממדים אלה ללא הפרד. ואמנם הפתרון האירגוני-המיובני של כל הסדרה, שבעיקרו הינו כרונו-לוגי, אינו מקוים בנוק-שות. לשם השיפת התופעה עצמה, שזור שחר בכל כרך מחדש את הדמויות מכל שלושת הדורות, והוא מעלה בדרך זו את תוקפה של ההשוואה, המעידה על טיבו המיוחד של הקיום האנושי.

הכרך, "נינגל" מעיד גם על תכונה אחרת של ה"לוריאן". ההתגוששות הבילתי-פוסקת בין השמי הנפשי ובין הכלים הגופניים הפגומים נבחנת מנקודת המבט ההומוריסטית. "המספר" של שחר הוא מין פילוסוף של החיים, המעבס את מסקנותיו הרציניות על הקיום על ריכוז משעשע של דוגמאות, שבהן — והיוו אלה דמויות או מצבים — מוכה העירוב הקבוע של התכנים שבאדם: הרציוני עם הנעלם, הנעלה עם המגותי.

של סיפורו, מתוך נופה הריאלי של פאריס, כדי לישקוע בפגישה מהודשת עם נינגל, מרגע שהיא ניגלית לעיניו לראשונה באור המדורה ועד שהיא נפטרת בטרים עת. העלילה מלפני כארבעים שנה הוא עתה מציאות לא פחות ממשיה ממיציאותה של פאריס הטואנת, שבה מתחשק המעתק מזמן אחד למשנתו. לא במקרה נסגר דוקא הסיפור של אהבתו



שחר: זכרון, הוייה והמיון

נינגל היא נערה יפה וקסומה, אשר נגלית לעיניו של "המספר" באורה של מדורת ל"ג בעומר בילדותו. יום אחד בלבד, יום שכולו עונג, בילה במחיצתה בטרים נפטרה, אך אותו מראה בלתי-נשכח של נינגל, כפי שנהקק בזכרונו אי-אז בירושלים, מתחיה בו כעבור ארבעים שנה לערך בעיר פאריס, שעה שהוא טורח בעניינו של ידידו, אהרן דן, ומחזרו "הזון האדם".

דרכי-הסיפור של דוד שחר ניגזרות גם הפעם, כמו ברומאנים הקודמים שלו, מן המשימה שהציב לעצמו. פעולת-הסיפור צריכה לסגור על פער ארבעים השנים המפרידות בין שתי ההתגלויות של נינגל. פתרונו יתור פשוטים ומצויים לסגירת פער מעין זה, היו יכולים להיות משיכה עיקרית של חוטי עלילה בדרך כרונו-לוגית כלשהי, אך מן העבר אל ההווה ואך מן ההווה אל העבר. שחר לעולם אינו אהוז בפתרון שכזה, שהרי רק המאורעות ההיצוניים — אלה המכונים, "ריאליסטיים" — מתרחשים בסדר הליניארי. מספר המבקש כשהו להיות נאמן גם להתרחשויות הנפשיות, כגון פעילות ההיזכרות, ההוייה והמיון, חייב למצוא פתרון אחר לקושי הסיפורי שלפניו.

התבולת הסיפור ששיכלל לעצמו שחר היא זו של השזירה. בעזרת עלילות מזמנים שונים, המתחברות זו אל זו על-ידי תודעתו של "המספר", הוא מגשר לאט לאט ובביטחה בין הזמנים המרוחקים. וכשמתרגלים אל מלאכת השזירה הזו של "המספר", מתברר לפתע, שהיא גם רחבה יותר טבעית והרבה יותר מהימנה לדרך החשיבה ולדרך של שאר הפעילויות הנפשיות, כפי שהן אמנם מתרחשות בתוכנו. הכל פועל בנו בו בזמן, ואין הוא מזדמן בזה אחר זה.

מי שמבקש לעמוד על כוחה של התבולה זו בכתיבתו של דוד שחר, חייב לקרוא ברציפות ככל הניתן את 120 העמודים הראשונים של "נינגל". בקריאה רצופה יהיה נאלץ ללוות את "המספר" על פני העלילות השונות, אשר נשורות זו בזו ומתחברות האחת לרעותה, אך שהוא מגיע אל מעמד התגלולתה של נינגל לאור המדורה לעיניו של "המספר" ומעתה הוא מצוייד בכל הדרוש כדי לעבור אל 100 העמודים הנוספים, המספרים את סיפור אהבתו ההדפיעמית לנינגל בעודו ילד, בירושלים של שנות השלושים.

## המציאות כתעות

ורא בהול וקציריות, התובע ברוח הזמן אותה הסכנות בסיפור המביאה אותו אל העיקר, יפסיד אם ידלג על 120 העמודים הראשונים. פזיזותו תקצר את דרכו אל סיפור-האהבה, שהוא עיקרו של הרומאן "נינגל", אך תגולל ממנו את הקשרו הרחבני של סיפור-האהבה זה. כל אותה, "הקדמה" שבה מתרכזת מלאכת השזירה של עלילות שונות (העלילה של אהרן דן ושפ'ילה אשתו, העלילה של אריק ויסקי ושל אנאסטאזיה אמן, של לאה הימלדן ובעילה ברך רבן, ושל תומס אסטור, שהוא תמוז עשתרות, בנם של שני האחרונים ואחיה של לינה-נינגל), מדגימה את פריכותו של העולם המוחשי, של אותו, היכל הכלים השבורים", שהם בו משל דוד שחר בלוריאן. מלאכת השזירה ב"לוריאן", מונח המציון גם את המתכונת של מיפעל סיפורי יחיד במינו זה של שחר וגם את היפכה האידיאלי של המתכונת הזו, יוצרת זימונים מדהימים בין דמויות עצמתו ממרחב גיאוגרפי אחד במישורי זמן שונים. התחיותם של קשרים אשר כמריבותוק ואשר כמריבולו, מפרכה את הגיונה של המציאות ומבטלת את יומרתה להיות מלוא המציאות. התגלולתה של נינגל פעם נוספת לעיני "המספר" בפאריס כעבור ארבעים שנה, ממש כפי שראה אותה לראשונה אי-אז בירושלים, מצדיקה מעתה את היתלותו, במאה העמודים האחרונים

דרכי הסיפור האלה של דוד שחר מבליטות את כשרונו האפי, על-פי מיטב המסורת הענגונית, המשלבת שליטה מלאה וסבילנית בשזירה של חוטי עלילה רבים יחד עם וירטואוזיות בצורות-מבע ונימות-סיפור בעזרת רבדיה השונים של הלשון. סגולותיו של שחר כאפיין, הממשיך מסורת שכמעט ואין לה ממשיכים כיום, ראוייה להבלטה מיוחדת לנוכח העובדה, שמספרים מרכזיים שלנו, מן המש"מרת שהתייצבה אחרי דורו של שחר בסיפורת היש-ראלית, עומים כה מתקשים עם המתכונת של הרומאן, עמוס עוז אך זה גבר על המתכונת ברומאן, מנוחה נכונה", א. ב. יהושע עוד כל כך מתלבט בה, כפי שניתן היה להבחין ב"גירושים מאוחרים", ויצחק בן נר אך זה התחיל להכשיר עצמו לקראתה ב"פרוטו-קול".

כרכי ה"לוריאן" מהווים את ההטיבה המרכזית בכתיבתו של דוד שחר, שלא לומר את המובן מאליו, שהם מהווים את ההטיבה המרכזית בכתיבתו של דוד שחר, שלא לומר את המובן מאליו, שהם מהווים גם את גולת הכותרת של כתיבתו. אך מעצם התמשך כותו של המפעל כשתי עשרות שנים, סביר להניח, כי תמורות שונות יהולו במיפעל כזה ברבות השנים. ולדידו התמורה המעניינת ביותר ב"לוריאן" היא ההעתקה הבולטת של תשומת-החלב מדמויות הגברים אל דמויות הנשים. את מקומם של הבק הזקן, גבריאל לוריא סרויליק שושן ואחרים, תפס יותר ויותר הדמויות של הנשים. כבר בכרך, "יום הרוזנת" הועתקה ההתעניינות ממברל רבן אל שושי רבן, ובמהלך כתיבת ה"לוריאן", השלים שחר רומאן שוליים של הסדרה הזו — "סוכן הוד מלכותו" (1979), וגם בו העמיד במקום לא את דמותו של ריינהולד, כי אם את דמותה של תמרה, המצרפת לפריצות-הגוף את עורמתיהרוח לכבול את הגבר ולמרוך את חייו. וב"נינגל" כבר שילטות דמויות הנשים כמעט לחלוטין: שפרה-ילה, לאה הימלדן, אנאסטאזיה ויסקי, דבורה קלמנסן, ברונה-הילדה ורטהייר ואחרות.

לינה-נינגל הוא, כמובן, דמות יוצאת דופן בגלריה זו של נשים, בשל גילה הצעיר, טרם התבלטו בה עיוותי הסתירה שבין הגוף הבלה והרוח הנמרצת. לפיכך היא האשה התבולית, המהלכת קסם על "המספר" המתאהב בה בעודו ילד, קסם שאינו פג גם כעבור ארבעים שנה. אך כל שאר הנשים, לאחר שנישאו ויילדו, כבר מדגימות את אותה סתירה נלעגת שבין הגוף הנפשי, יש בהן מרץ עצום והוא מתכלה על לא-כלום כשבשבות הרוח הן מתקוממות ומתמוטטות, כהרף עין הן כנועות ולפתע הן תלת-נות, כאן מנעיוות ובסמוך לכאן הן ממררות את החיים. ובכל התהפוכות והתפניות הללו נאלץ לעמוד הגבר, "המספר", הלומד את אורח-הנשים ממנוסים ממנו, שומע דברים מאלפים מפיו של החמיס הנהג, הנתון לתהפוכותיה הרודניים של אנאסטאזיה ויסקי-קי: "ואתה לד דע מה מסתובב בראשה של אשה. האשה הכי אהובה בעולם, ולהיפך — ככל שתאהב אותה יותר, כן תדע פחות" (89).

האפשרויות הסיפוריות שניתנות בעיצוב דמותן של נשים כאלה הן, כמובן, רבות יותר, ודוד שחר מנצל אותן עד תום. הפרקים ברומאן המתארים את הנשים הבשלות וההפכפכות הם משעשעים במידה בלתי-מעויה. ואין זה מפרה, שלעומתם מצטיירת נינגל, על אף היותה דמות-שלמות ומהלכת קסם, מנצלת חיוורת והדימיולית. ממסכת הנשים ברומאן זה ניתן לשער, שבכרך האחרון של ה"לוריאן" יעמוד במרכז "המספר" עצמו, שיעיד מנסיונו עם נשים בגרותו על היות העולם המוחשי, היכל הכלים השבורים", היכל מרובה תעותיים ומרובה הפתעות.